

עוד לפני שתקציב המדינה עבר, הנתונים מאותתים שהוא כבר לא רלוונטי

הכנסות המדינה ממסים נמצאות בצניחה משמעותית וע"פ ההערכות הממשלה תגדיל את הגירעון פי ארבעה לעומת היעד שקבעה לפני חודשיים • הגידול בהייטק ובנדל"ן הולך ודועך ובאוצר צריכים לקבל כעת החלטה: לעדכן את התחזיות או להתעלם מהנורות האדומות

אורן דורי 04.05.2023 **גלובס**

פקידי משרד האוצר נאלצים לעשות עבודה כפולה ומשולשת בהכנת תקציב המדינה הקרוב. אחרי שטיטוט התקציב המקורי שהכינו נגנזה עם התפרקות הממשלה הקודמת, ולאחר שמהצעת התקציב הנוכחית נפלו רבות מהרפורמות עליהן עמלו באוצר, כעת במשרד עלולים להידרש שוב לפתוח את התקציב לשינויים בסיסיים.

בכל יום שעובר, מצטברים עוד סימנים לכך שתחזית ההכנסות תתברר כפיקציה. לפי הקונצנזוס בקרב האנליסטים, מגמת הירידה בגביית המסים מתחילת השנה מסמנת שהממשלה תגדיל את הגירעון פי 4 לעומת היעד שקבעה לפני חודשיים.

שלושה שבועות לפני המועד הסופי לאישור התקציב בכנסת, באוצר צריכים להחליט כעת האם לעדכן כלפי מטה את תחזית ההכנסות. או לחליפין, להתעלם מהנורות האדומות ולאשר תקציב לא ריאלי, המתעתד להוציא כסף שלא קיים בנמצא. בפועל, באגף החשב הכללי כבר התחילו לתגבר את קצב הנפקות האג"ח, כהיערכות לפריצת יעד הגירעון.

ההכנסות ממסים ירידה אחרי שנתיים

ברבעון הראשון של 2023 הצטמקו הכנסות המדינה בכ-9% לעומת התקופה המקבילה אשתקד. אומנם, הירידה מגיעה לאחר שנתיים של צמיחה יוצאת דופן בתוצר. אלא שלפי תחזית ההכנסות הנוכחית, המדינה אמורה לגבות השנה היקף מס זהה כמעט לזה של השנה שעברה - כ-437 מיליארד שקל - ולהגיע לסך הכנסה זהה של כ-468 מיליארד שקל. גם גורמים בתוך האוצר מתקשים לראות את זה קורה, ובזמן שצד ההכנסה יורד, צד ההוצאה רק עולה. מסגרת התקציב שאושרה בממשלה עומדת על 484 מיליארד שקל - גידול של 7% בשנה.

-9%

שיעור הירידה
בהכנסות המדינה ממסים
ברבעון הראשון*

-31%

שיעור הירידה
בגביית המסים מתחום המקרקעין
ברבעון הראשון*

-7%

שיעור הירידה
בהכנסות המדינה מניכויי מס
הכנסה לשכירים ברבעון הראשון*

הכנסות המדינה ממסים הן מהאינדיקטורים המרכזיים לחוסנה של הכלכלה. אומנם יש בנמצא חיישנים שמגיבים מהר יותר לתנודות במאקרו במשק, כמו למשל חוזקו של השקל, אלא שההכנסות משקללות בתוכן השפעה של תופעות ואינדיקטורים אחרים המספרים את סיפורה של הכלכלה הישראלית בעת האחרונה: האינפלציה שמסרבת להוריד ראש, הריבית שממשיכה לטפס, הקשיים בהייטק ובנדל"ן, והמתיחות סביב החקיקה המשפטית.

כשמסתכלים על גרף הכנסות המדינה לאורך השנים, ניתן לראות שבתקופות שגרה ההכנסות צומחות בכ-4%-5% בשנה. לא כך בשנתיים האחרונות, בהן התפקעה קופת האוצר מזינוק מצטבר של קרוב ל-40%.

"הזינוק בהכנסות בשנתיים האחרונות נשען על הבום בנדל"ן ובהייטק", אומר יונתן כץ, האסטרטג הראשי בבית ההשקעות לידר שוקי הון. "שני הקטרים האלה בהאטה, אז אני מניח שההכנסות ממסים ימשיכו לרדת לפי הקצב הריאלי של רבעון א', כלומר 8%-9%".

במרץ חזרה המדינה לגירעון, אחרי 9 חודשים בהם נהנתה מעודפים תקציביים נדירים. בינתיים הגירעון מזערי, אבל לכל ההערכות הוא יגדל - השאלה היא עד כמה. אם התחזית של כץ תתממש, "הגירעון יגיע לאזור 3%-3.5% בסוף השנה".

האטה בהייטק תרומה מכרעת לתוצר

ההאטה בענף ההייטק הורגשה בארץ ובעולם עוד כשהמהפכה המשפטית הייתה רק שקף במצגת מצע הבחירות של מפלגת הציונות הדתית. שנת 2023 הוגדרה מראש כשנה אבודה, אבל איש לא דמיין את עוצמת ההתרסקות. השבוע נוסף לתיקיית האזהרות הכלכליות מסמך מדאיג של רשות החדשנות. לפיו, המצב הביא לכך שמרבית הסטארט־אפים

הישראלים החדשים נרשמים כיום בחו"ל ולא בארץ, בשיעור שעלול לטפס לכ-80%. זה יורגש היטב בפגיעה בהכנסות המדינה העתידיות, אבל יעברו שנים עד שניתן יהיה למדוד את הנזקים.

להייטק יש תרומה ישירה של כ-16% מהתוצר של ישראל - כ-240 מיליארד שקל בשנת 2021. בענף מעריכים את ההשפעה הכוללת של הענף בכ-20% מהתוצר. לפי אומדן זה, כל אחוז ירידה בפעילות בענף משמעותו אובדן של כ-3 מיליארד שקל לתוצר.

עם זאת, קשה לצבוע בדיוק מה הנתח של קשיי ההייטק מתוך מגמת הירידה בהכנסות המדינה. הקופונים השמנים ביותר שגוזרת המדינה מענף הטכנולוגיה הן דרך מס ההכנסה על שכרם הגבוה יחסית של העובדים, ובמס על רווחי הון במקרים של אקזיטים ומימוש אופציות. זאת, נוסף למס חברות, ובשוליים גם מע"מ.

הכנסות המדינה מניכוי מס הכנסה לשכירים, כולל מרווחי הון, ירדו ברבעון הראשון ב-7% במונחים ריאליים לעומת התקופה המקבילה אשתקד. סה"כ ירדה גביית מס ההכנסה בעשרה מיליארד שקל, ועמדה על קצת פחות מ-63 מיליארד שקל.

באוצר וברשות המסים לא מציגים פילוח, אבל מרמזים שלהייטק משקל משמעותי בירידה בהכנסות. שם מסבירים כי חלקה הגדול של הירידה הוא ממיסוי על רווחי הון. והרי, אין הרבה עבודות מחוץ להייטק בהן שכירים מממשים אופציות מהמעסיק.

"ענף ההייטק מתמודד עם ירידה בהשקעות, כאשר הרבעון האחרון היה החלש ביותר מ-2018", אומר ד"ר אסף פתיר, הכלכלן הראשי בסטארט-אפ ניישן". (SNP) בעוד שההשקעות משפיעות פחות על הכנסות המדינה באופן אוטומטי, כן יורגשו ירידות השכר בתקופה האחרונה. את הירידות האלה אנחנו רואים בקיצוץ בשכר עובדים קיימים, אבל מה שיותר דרמטי זה פיטורי עובדים. בגדול, העובדים נשארים לעבוד בהייטק, כי אנחנו לא רואים קיטון בכמות העובדים. הם מוצאים עבודה חדשה, אבל כנראה בשכר יותר נמוך."

צניחת הנדל"ן עליית הריבית משפיעה

מתוך ירידה של 6 מיליארד שקל בהכנסות ממסים בשלושת החודשים הראשונים של השנה, 2 מיליארד מקורם בצניחת הגבייה מתחום המקרקעין בכ-31%. ענף הנדל"ן הוא אחד המושפעים ביותר מעליית הריבית: הביקוש מצד קוני הדירות פוחת בשל התנפחות עלויות המשכנתאות, וגם ההיצע עלול לרדת, כאשר קבלנים נקלעים לקשיים בגיוס האשראי הנדרש לבניית יחידות דיור חדשות, שמצויות במחסור. במקביל, מחירי השכירות לא מפסיקים לעלות.

הכנסות המדינה ממיסוי מקרקעין הגיעו בשנה שעברה ל-25.4 מיליארד, שהם 1.7% מהתוצר. כמו כן, הכנסות רשות מקרקעי ישראל ממכירת קרקעות הגיעו בשנה הקודמת לשיא של 37 מיליארד שקל. אומנם, האוצר נערך מראש עם תחזית שמרנית להכנסות ממיסוי מקרקעין, של 17.1 מיליארד שקל, אולם בקצב הזה אנחנו עלולים לרדת גם מהרף הנמוך הזה.

נתון אחר שמעיד על המחנק בענף הנדל"ן הוא היקף המשכנתאות שנלקחו במרץ, שנחתך ב-50% בתוך שנה ועמד על 6.8 מיליארד שקל. נתונים אלה מצטרפים למדד מחירי הדיור האחרון, שהראה ירידה קלה (0.2%) במחירים, לראשונה מאז 2020.

אלכס ז'בז'ינסקי, הכלכלן הראשי של מיטב, מעריך שיש סיכוי סביר לירידות מורגשות יותר במחירי הדיור. "יש האטה משמעותית בנדל"ן. זה לא בלתי אפשרי שנראה ירידת מחירים של 5%-10%, בטווח של שנה. זה הגיוני אחרי עליית מחירים של יותר מ-20%, וראינו את זה קורה בהרבה מדינות בעקבות העלאות הריבית."

יהיו לכך השלכות ארוכות טווח? "כשיש עצירה בביקוש, הקבלנים מורידים בנייה. ראינו ירידה בפרויקטים חדשים וזה יכול להימשך תקופה ארוכה. מצד שני, השוק יודע להתעורר מהר כשהריבית יורדת."